

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 85 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

נפל כלי למקוה בערב שבת, האם מותר להרימו בשבת?

מדוע לדעת הכסף משנה אסור לטבול במקוה בשבת?

לפני שנים בדרשתו בסעודת חתונתו הקשה הגאון רבי דוב דיסקין שליט"א (מובא בקובץ 'וילן בעמק' ח"ב שיצא ע"י תלמידי ישיבת אורחות תורה) קושיא נפלאה על דברי הכסף משנה שחידש שהטהרה במקוה היא בשעת היציאה ולא בעודו במים, דא"כ מדוע אסור לאדם טמא לטבול במקוה בשבת משום מתקן מנא (כמבאר בביצה י"ח ע"א), הרי הכניסה איננה מעשה תיקון, והיציאה היא מוכרחת משום פיקוח נפש שהרי אין לו אפשרות להמשיך לחיות בתוך המקוה, ומה איכפת לו שמתקן מנא בכך?

ורבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א כתב (בהגהה בקובץ בצידי הדף) שאין כוונת הכס"מ שהיציאה היא המעשה המטהר, אלא המעשה המטהר נעשה בהכנסת הכלי למקוה ורק חלות הטהרה נעשית בשעת היציאה, ולכן אסור לטבול במקוה בשבת שבכניסתו הוא עושה את מעשה הטהרה, דעשיית פעולה שעל ידה יתוקן דבר לאחר זמן, זה ג"כ נחשב למעשה תיקון.

ושאלתי את מרן שליט"א דא"כ נמצא שמותר להרים כלי שנפל למקוה מער"ש שהרי היציאה היא רק חלות הטהרה, והשיב שאכן לפ"ז נמצא דאף לכס"מ מותר להרימו.

מעשה באברך שזמן קצר קודם כניסת השבת הלך להטביל סט סכ"ם מפואר ויקר לכבוד האורחים שבאו לביתו, ובעת הטבילה נפל אחד מן הכלים למעמקי המקוה, ולא הרימו מחמת הזמן הקצר, אך בליל שבת כשנודע הדבר לרעיתו ביקשה ממנו לילך למקוה ולהוציא ממנו את הכלי, ויש לדעת האם מותר לו לעשות כן או לא.

והנה ידועים דברי הכסף משנה (פ"ו מהלכ' אבות הטומאה הלכה ט"ז) שכתב להוכיח מדברי הרמב"ם שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מן המקוה ולא בעודו בתוך המקוה, ולכך אם נגע במשכב בעודו בתוך המקוה נטמא המשכב שהרי האדם עודנו טמא.

וכן איכא נפק"מ לענין טבול יום הנטהר בהערב שמש, שיצא מן המקוה לאחר בין השמשות, דלדעת הכס"מ הפסיד יום שהרי היציאה היא המטהרת ויציאתו מן המקוה היתה בזמן שהוא ודאי לילה.

ועוד נפק"מ יש לענין ברכה שיוכל לברך אף לאחר שהכניס את הכלי לתוך המים שנחשב עדיין 'עובר לעשייתו' כיון שעדיין לא נתקיימה טהרתו, וכן נמצא דלדברי הכס"מ יש להיזהר לא לדבר קודם שהוציא את הכלי מן המים, כדי לא להפסיק בין ברכה לטהרה.

ולענין טבילת כלים בשבת כתב השו"ע (שכ"ג ס"ז) וז"ל "מותר להטביל כלי חדש שטעון טבילה ויש אוסרים וירא שמים יצא את כולם", ובמ"ב (ס"ק ל"ג) כתב דמדברי השו"ע משמע שמצד הדין מסכים לדעה הראשונה, אך בדרכי משה כתב שמדינא יש לפסוק כדעת היש אוסרים, וכן פסק בתשובת שאגת אריה, ומכל מקום אם עבר וטבל אפשר דמותר להשתמש בו כיון שיש מתירים אפילו לכתחילה.

והשתא כיון שפסק המ"ב שאסור להטביל כלי בשבת, נמצא שלשיטת הכסף משנה אסור להוציא את הכלי מן המקוה בשבת, שהרי בהוצאת הכלי הוא מבצע את מעשה התיקון, ואסור לתקן כלי בשבת.

מדוע מועילה טבילת שניים בארבעים סאה מצומצמות?

וידוע מה הקשה הגרא"ב קמאי זצ"ל, וכן האבני נזר (ח"מ סי' ע"ב) על דברי הכס"מ, דבמתני' במקואות (פ"ז משנה ו') מבואר ששניים שטבלו במקוה של ארבעים סאה מצומצמות שניהם טהורים, ולדברי הכס"מ קשה מדוע נטהר השני, הרי נחסר המקוה ביציאת הראשון, ושוב אין בו שיעור מקוה בשעת טהרת השני שהיא שעת היציאה?

ותירץ ע"ז מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, דשעת יציאת הראשון מן המקוה היא שעת היציאה גם של השני, דמה לי שהאדם יוצא מן המקוה או שהמקוה יוצא מן האדם, שהרי ביציאת הראשון נחסר השיעור ושוב אין כאן מקוה.

מת בתוך המקוה האם נטהר?

והנה שמעתי מרבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א שהסתפק לפי יסוד הגר"ח, איך הדין באדם שר"ל מת בתוך המקוה, וכפי שקרה לפני מספר שנים בערש"ק באחד מגדולי הרבנים בב"ב, האם לדברי הכס"מ נחשב שמת בטהרה דמיתתו נחשבת כיציאה מן המקוה, או שלא זכה למות בטהרה, שהרי לא יצא מן המקוה חי, ול"ש כאן את יסוד הגר"ח.

והנה נחלקו רבותינו האחרונים, על איזה טהרה דיבר הכס"מ, דבאור שמח (פי"ב ממשכב ומושב הלכה כ"ב) נקט דיסוד הכס"מ אינו רק בטבילה מטומאה אלא אפי' בגירות ועבדות נעשית הטבילה רק ביציאה, אבל במקור ברוך (ח"א סל"ט) הביא את דברי האור שמח וכתב עליו דאפשר שכל דברי הכס"מ הם רק בטבילה מטומאה ולא בטבילת הכשר, דדבריו המחודשים של הכס"מ נכתבו מכח דברי הרמב"ם בענין טבילה מטומאה, ומהיכי תיתי לחדש שנאמרו בשאר הטומאות שהרי אין לך בו אלא חידוש.

אולם אף בטבילה מטומאה עיקר דברי הכס"מ צריכים עיון, שהרי בפסוק נאמר 'ורחץ במים את בשרו וטהר', ושמענין שהרחיצה במים היא המטהרת, ולא יציאת האדם מן המקוה.

ועוד הקשו האחרונים מהא דדרשינן בתורת כהנים, והובא בר"ן בנדרים (עה) דילפינן מהפסוק 'הנוגע בנבלתם יטמא' שאפי' בתוך המקוה הם מטמאים, וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מאבות הטומאה), והשתא אי נימא שהמקוה עצמו הוא המטהר שפיר ניתן להבין את הקס"ד שבמקום המטהר לא שייך שהנבלה תטמא, אך לדברי הכס"מ מהיכי תיתי לומר כן, הרי בתוך המקוה עדיין נשאר הטמא בטומאתו, ומדוע א"כ לא תוכל אף הנבלה לטמאות שם.

ביאור חדש בדברי הכסף משנה

ולכך נראה לבאר, שאין כוונת הכס"מ לומר שטהרת המקוה נעשית בעלייתו מן המקוה, אלא עיקר חידושו הוא דאיכא משך זמן לטהרה, והיינו דאף שמעשה הטהרה מתחיל מיד כשאר הוא נכנס תחת המים מ"מ זמן הטהרה נמשך עד יציאתו מן המים, וא"כ אין היציאה מן המקוה מטהרתו אלא רק מסיימת את טבילתו.

ומצינו כע"ז בשחיטה, שאף שסגי בשחיטת רוב סימנים, מ"מ אם המשיך ושחט את הכל ונמצא פסול בשחיטתו הסופית נפסלה הבהמה, דמעשה השחיטה נמשך עד שמחליט השוחט לסיימו או בשחיטת רוב סימנים או בשחיטת כל הסימנים.

מהיכן נולד הרעיון של שותפים לעזר מציון

זכיתי השבוע לומר שיעור במחנה נופש שאורגן ע"י עזר מציון במושב נחלים למאה ועשרים חולים במחלות נפש שונות.

ושמעתי שם מראש המפעל איש החסד הרב זאב שכטר שליט"א, שהפעם הראשונה שראו את מרן רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א מוריד דמעות היתה כשחזר משמחת בית השואבה שאורגנה ע"י עזר מציון לילדים מיוחדים, שכאשר חזר מרן שליט"א לביתו ביקש בעינים דומעות מהרב חנניה צולק' שליט"א יו"ר עזר מציון להיות שותף במפעל קדוש זה בזה"ל "תבטיח לי שהיה שותף איתך במפעלך שכל כולו קידוש ה' ועזרה לחלשים", אשרי מי שראה זאת, ומכח זה נולד הרעיון של שותפים לעזר מציון שנעשה שנים אח"כ.

וכשעמדה גזירת הגיוס על הפרק ראינו כמה פעמים את מרן שליט"א בוכה בדמעות שליש כדי שח"ו לא יפגע בן תורה אחד, והיה לו צער נורא מזה ולא יכל לישן אפילו את מעט השינה שרגיל לישן, ואמר שאם יהיה אחד שיכאב לו המצב באמת תתבטל הגזירה, וב"ה נתבטלה הגזירה ורבבות בני התורה שוקדים על תלמודם ומקיימים את העולם.

וכן מצינו בתקיעת שופר שיכול לתקוע תקיעה קצרה ולצאת בה יד"ח, ומ"מ אם תקע תקיעה ארוכה, ושמע רק את חלקה ולא את סופה לא יצא בה יד"ח, דע"י תקיעתו התארכה התקיעה, ונמצא שלא שמע את כולה.

הבנת דברי הגר"ח

ולפי"ז דברי הגר"ח הם פשוטים עד למאד, דכיון שהיציאה מהמקוה היא לא המטהרת, אלא רק מסיימת את מעשה הטבילה, א"כ מה ההבדל אם הוא סיים את מעשה הטבילה ביציאתו מן המקוה, או ביציאת המקוה ממנו, שהרי בכל מקרה הוא סיים בכך את שהותו תחת המים ונטהר.

ולפי"ז נראה פשוט להכריע את ספיקו של רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א שאף המת בתוך המקוה נחשב למת מתוך טהרה, דבמיתתו נסתיימה טבילתו ונטהר, ולפי"ז מיושב שפיר לשון הפסוק 'ורחץ בשרו במים' דבאמת הרחיצה במים היא המטהרת, והיציאה רק מסיימת את מעשה הטהרה.

הנמצא בנידונינו

ולפי"ז בנידונינו יש לומר שמותר לאותו אברך להוציא את הכלי מן המקוה בשבת, דהוצאת הכלי אינה מעשה התיקון אלא ס"ה מסיימת את המעשה הנמשך מערב שבת, ונמצא שלא עשה כאן מעשה כלל, וכפי שכתב המג"א (של"ט ס"ד) בשם התרה"ד שמעיקר הדין מותר לתת לכהן כסף בערב שבת ע"מ שיפדה את התינוק בשבת, אלא שאין לעשות כן כיון שבכך הוא מפסיד את הברכה.

התרים נוספים בהוצאת הכלי בשבת

ובלאו הכי נראה דמותר להוציא את הכלי בשבת, ע"פ מה שכתב הרמ"א שם שכלי העשוי לקבל מים מותר להטבילו בשבת שנראה כממלא מים ולא כמתקן, וכן מותר להדיח כלי המלוכלך אף שיטהר בכך, ואף כאן אין הוא נראה כמתקן שהרי הוא עוסק בהצלת הכלי ממעמקי המקוה.

ועוד נראה ע"פ מה שכתב המ"ב שם (ס"ק ל"ג) שאם יש לו ספק על הכלי האם הוא טעון טבילה יכול לסמוך בזה על דעה ראשונה ולהטבילו לכתחילה, ואף כאן נימא דכיון ששיטת הכס"מ אינה מוסכמת יכול לסמוך בזה על דעה ראשונה ולהוציא את הכלי לכתחילה.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

כיצד יתכן שבלעם בדרגת הנבואה הגדולה שלו הגיע לכזאת רמה של שפלות?

אמרו חז"ל על הפסוק "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" : בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, ואיזהו, זהו בלעם, ויש להבין שא"כ כיצד בלעם עם כח הנבואה העצום שלו שהיה בדרגת הנבואה של משה רבינו הגיע לכאלה רמות של שפלות?

וביאר בזה הגר"ח חייקין זצ"ל ע"פ משל במשפחה שהגיעה להתארח בשבת אצל משפחה אחרת, ובסעודה השבת הוגש קוגל שמצא חן באופן מיוחד בעיני המשפחה האורחת, ומיד במוצאי השבת לקחה אם המשפחה את המתכון מידידתה, וכל השבוע ציפו בני המשפחה לטעום את הקוגל הנפלא, אך כשהגיעה השבת טעמו בני המשפחה מהקוגל ומיד הרגישו בטעמו השונה, והתפלאו כיצד יתכן הדבר הרי הקפידו לעשות בדיוק כפי הוראות המתכון, ולאחר חקירה התברר שאכן המתכון היה אותו הדבר, אבל הסיר היה שונה, הוא היה מלוכלך...

והנמשל הוא דאף שבלעם קיבל את אותה דרגת נבואה של משה רבינו, אך כלי הקיבול שלו היה אחר, הוא היה מלוכלך בהמוני חטאים ועוונות, וכשהכלי מלוכלך נהפכת הדרגה הגבוהה לרועץ ולמטרה ההפוכה.

ויש להביא כאן את המעשה בנער שהדרדר במבחינה רוחנית ונשלח ע"י ראשי ישיבתו למעונו של רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א, ושאלו האם הרב אוהב גלידה? אמר לו מרן, לא! ושוב שאל האם הרב אוהב שוקולד? אמר לו מרן, לא! ושוב שאל האם הרב אוהב תורה?, אמר לו מרן, כן!

אמר לו אותו נער, מדוע הרב אוהב דוקא תורה ולא שוקולד וגלידה, משום שהתורה טעימה לו ושוקולד וגלידה לא, אני בדיוק להפך, שוקולד וגלידה טעימים לי אך תורה לא, כל אחד אוהב דברים אחרים, אז מה הטענה כלפי?

אמר לו רבינו מרן שליט"א, אתה טועה, התורה היא הדבר הכי טעים שיש בעולם כמו שכתוב: (תהילים יט, יא) "ומתוקים מדבש ונפת צופים" אלא שיש לך בעיה אחרת, יש לך פצעים בפה, אתה מורעל בכל מיני דברים שמקלקלים את נפש האדם, ולאחר שתקח את התרופות הרוחניות ותרפא את הפצעים תזכה לטעום מטעמה של תורה!

האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים זצ"ל מסאטמר הקשה מדוע בסוף פרשת בלק הובא המעשה בפנחס וזמרי, ובאותה פרשה לא כתוב אף מילת שבח לפנחס ע"ז אלא בפרשה שלאחריה?

ותירץ שהרי ידוע שפנחס לא עשה הלכה שמורין כן, אלא עשה מעשה קנאות (הבועל ארמית קנאים פוגעין בו) דהוי הלכה ואין מורין כן, ובשעת מעשה לעולם א"א לדעת מאיפה זה נובע האם מיראת שמים או מדברים אחרים, ולכן צריכים פסק זמן ללמוד את הנושא ולבדוק אחריו, ורק לאחר מ"כ אפשר לתת את ההכרעה.

וזה מה שבאה התורה ללמדנו, דבפרשת בלק שבה עשה פנחס את מה שעשה עדיין לא היה ידוע מדוע הוא עשה את זה, האם מתוך יר"ש או ח"ו מתוך דברים שהם הפך יר"ש, ואחרי פסק זמן שבה יש לבדוק הדבר, התורה מעידה 'בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי'.